

ROND DE OEGSTGEESTER ACHTERBUURT

**Aanzet tot een bebouwings- en bewoningsgeschiedenis
van een belangrijk stukje oud Oegstgeest**

G.D.M. SCHWENCKE

**Oegstgeest
2002**

Belangstellenden kunnen een copie van dit rapport aanvragen door overmaking van
€ 1,50 voor de geschiedenis in kort bestek (zonder de bijlagen), dan wel
€ 15,00 voor het volledige rapport met de bijlagen
op postgirorekening 139762 t.n.v. G.D.M. Schwencke te Oegstgeest
(bij bestellingen van buiten Oegstgeest vermeerderd met € 1,70 resp. € 3,50 verzendkosten).

Drs. G.D.M. Schwencke
Korenbloemlaan 3
2343 VA Oegstgeest
Tel. (071) 517 74 45

INHOUD

Woord vooraf: OVER HET HOE EN WAAROM VAN DIT VERHAAL	1
1. VAN DE GHEER TOT <i>BLIJGEEST</i>	5
1. De situatie van 1615	
2. "Seer bequaem om te betimmeren"	
3. Bebouwing	
4. <i>Blijgeest</i>	
5. Vergane glorie	
6. Het perceel wei- en teelland	
2. LANGS DE HERENWEG	10
1. De situatie van 1615	
2. Huize <i>Veldzicht</i>	
3. <i>De Brandewijnketels</i>	
4. <i>Het Wapen van Oestgeest</i>	
5. Van <i>Bordenhuysgen</i> tot <i>Klein-Curium</i>	
6. <i>Het Wapen van Haerlem</i> alias <i>Graeff Maurits</i>	
7. De boerderij van Trompert	
3. HET ONTSTAAN VAN EEN BUURT AAN DE ACHTERWEG	16
1. De situatie van 1615	
2. Buurtvorming tegen het midden van de 17e eeuw	
3. De bakkerij en zijn omgeving	
4. Over de Zandsloot	
5. Aan het Buurpad	
6. Op het land van Jacob Willeboortsz.	
7. De boederij van Van Egmont	
8. Op het laatste van onze kavels	
4. DE BUITENPLAATS <i>DUINZIGT</i>	23
1. Baljuw De Ruyt koopt drie huiserven (1671-1709)	
2. Van Van der Upwich tot Van Royen (1709-1734)	
3. Forse uitbreidingen (1734-1779)	
4. Een Engelse landschapstuin	
5. Een bisschoppelijke residentie	
5. DE ROL VAN DE TIMMERLIEDEN	27
1. Twee lokaties	
2. Lokatie <i>De Gheer</i>	
3. Lokatie Achterweg/Buurpad	
4. Samenvatting	

BIJLAGEN

Bijlage 1.

Chronologisch overzicht van de eigendomsovergangen per perceel 35

- 1.0 Kavelsgewijs
- 1.1 Kavel 1
- 1.2 Kavel 2
- 1.3 Kavel 3
- 1.4 Kavel 4
- 1.5 Kavel 5
- 1.6 Kavel 6
- 1.7 Kavels 7 en 8
- 1.8 Kavels 9, 10 en 11
- 1.9 Buitenplaats *Duinzigt*

Bijlage 2.

Namenregisters 189

- 2.1 Alfabetisch op voornamen
- 2.2 Alfabetisch op achternamen
- 2.3 Register van huisnamen
- 2.4 Kadastrale indeling van de percelen

Bijlage 3.

Diverse documenten 251

- 3.1 Verzoekschrift in zake percelen 33.1-B en 33.2 (1645)
- 3.2 Staedt van nieuwe getimmerten (1651)
- 3.3 Onderhoud van de Achterweg (1660)
- 3.4 Inventarisatie van erfpachten (omstreeks 1670)
- 3.5 Over de erfafscheiding van het armenhuis (1770)
- 3.6 Over de erfafscheiding tussen de percelen 31 en 32 (1805)

Woord vooraf

OVER HET HOE EN WAAROM VAN DIT VERHAAL

Rond de Achterbuurt

Eerlijk gezegd, kwam ik maar één keer in een officieel stuk die aanduiding tegen: de Achterbuurt.¹ Dat was zeker niet denigrerend bedoeld, maar niet meer dan een plaatsbepaling: een verwijzing naar de Achterweg waarlangs kort tevoren die buurt was ontstaan.

Ik kwam bij die buurt terecht, toen ik in een ander verband op zoek was naar de geschiedenis van het wees- en armenhuis dat hier in 1686 werd opgericht. Al snel bleek dat wees- en armenhuis niet het enige wat een onderzoekje waard was! Ook het ontstaan van de buurt bleek al een interessant gebeuren. En dat nodigde mij weer uit om nog wat verder rond te kijken dan de eigenlijke Achterbuurt, met name bij de Herenweg.

Begrenzing van het onderzoeksterrein

Om niet uiteindelijk heel Oegstgeest te doorwandelen, legde ik mij wel beperkingen op. Als begrenzing van het onderzoeksgebied koos ik (in hedendaagse termen) de Rhijngeesterstraatweg (vanaf het *Bos van Wijckerslooth* tot waar hij overgaat in de Dorpsstraat, daar rechtsaf de Wijttenbachweg, de Terweeweg tot aan *Ora et Labora*, en langs de achterzijde van de tuinen van de Waldeck Pymontlaan en de Oranjelaan terug naar het uitgangspunt. Dat leverde mij drie duidelijke, door de eeuwen heen onveranderd gebleven grenzen op: twee wegen die steeds dezelfde loop behielden en aan de zuidzijde een sloot die tot in onze tijd grotendeels bewaard is gebleven.

Een aanzet

Wat ik in eerste aanleg onderzocht en in dit verhaal vastlegde, zijn de ontwikkelingen die zich hier hebben voorgedaan, benaderd vooral via de geschiedenis van de eigendomsovergangen. Met elkaar maakten deze het omschreven gebiedje tot een belangrijk stukje oud Oegstgeest. Ik wil dat met enkele voorbeelden toelichten.

- Het hele betrokken gebied maakte ooit deel uit van *de Ouden Hof*, de hofstede van de heren van Oegstgeest, al waren in de loop der jaren allerlei percelen, in eigendom of in erfpacht, in particuliere handen overgegaan.

¹ Zie bijlage 3.2.

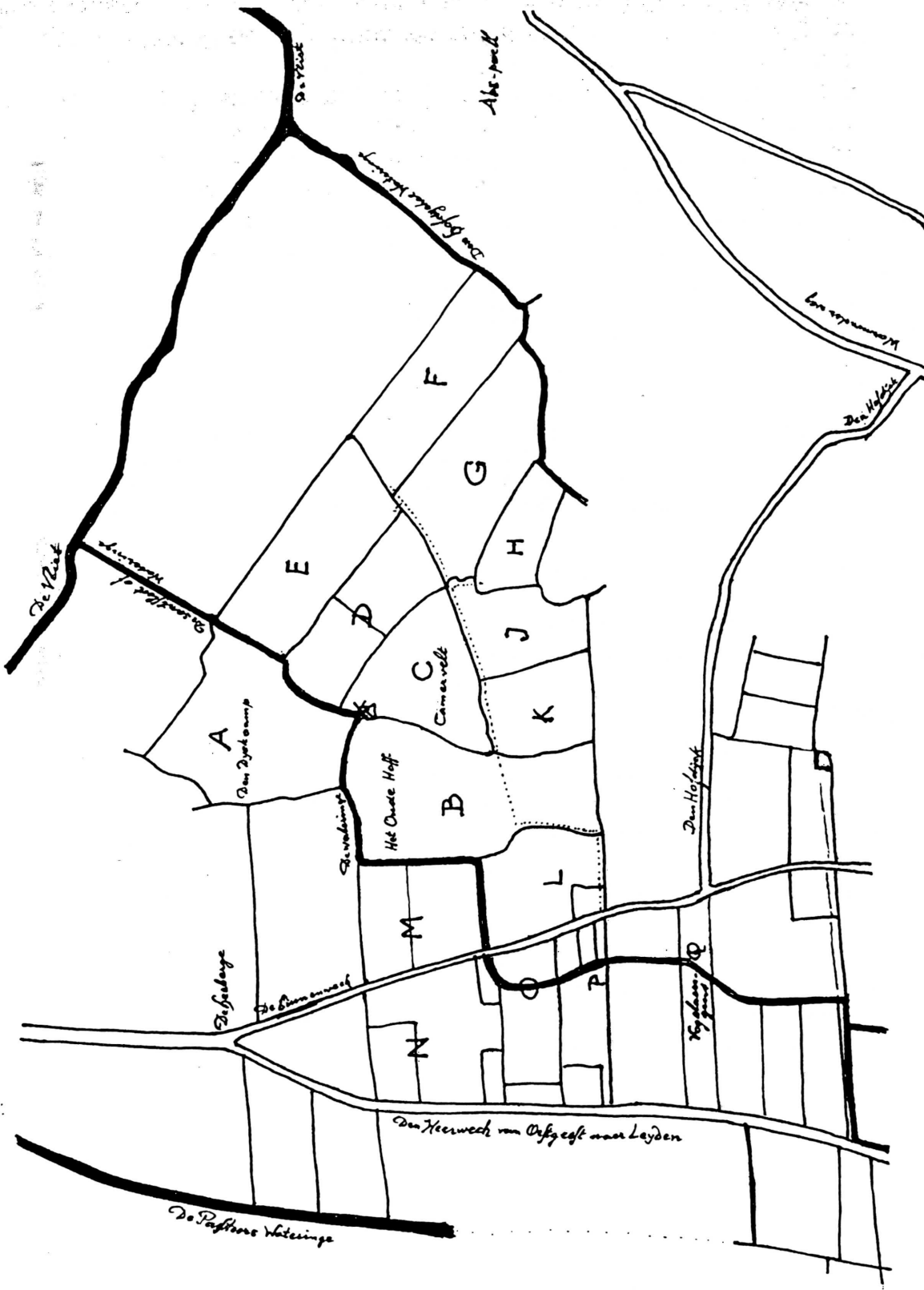
- In het midden van de 17e eeuw heeft zich in dit stukje Oegstgeest een belangwekkende ontwikkeling voorgedaan. Veel aanvankelijk agrarische percelen werden gesplitst en bebouwd, met als gevolg dat hier inderdaad een buurt ontstond.
- Een belangrijke rol in dit proces speelden enkele plaatselijke timmerlieden, die als projectontwikkelaars *avant-la-lettre* wei- en teelland kochten met het oogmerk hier woningen te bouwen en die te verkopen.
- Een eeuw later werd juist een tegengestelde trend zichtbaar: de samenvoeging van steeds meer kleinere of grotere percelen, leidend tot de vorming van buitenplaatsen, in dit geval de buitenplaatsen *Blijgeest* en *Duinzicht*.
- Zoals we al zagen, werd in het omschreven gebied ooit een wees- en armenhuis gevestigd. Dat heeft als zodanig niet lang gefunctioneerd. Maar aan deze stichting was gekoppeld een eigen onderdak voor de bestuursorganen van de ambachtsheerlijkheid: het *Rechthuis*. Hier bleef het bestuur gevestigd tot de gemeente Oegstgeest in 1900 een nieuw raadhuis betrok aan het Wilhelminapark.
- Vóór ze in 1686 in de Achterbuurt hun eigen Rechthuis kregen, vergaderden Schout en Schepenen en de andere bestuurders in de herberg *Het Wapen van Oestgeest*, die eveneens binnen de grenzen van het onderzoeksgebied was gelegen.
- Vele jaren woonden de baljuws en schouten naast *Het Wapen van Oestgeest*, in een pand dat als *Klein-Curium* nog steeds bestaat.

In de volgende hoofdstukken of in de bijlagen zullen al deze onderwerpen aandacht krijgen.

Hoe interessant deze ontwikkelingen ook waren, ze vormen zeker nog niet het volledige verhaal. Zo zijn in de meeste gevallen wel de eigenaars van de grond en de opstallen bekend geworden, maar lang niet altijd de bewoners, in veel gevallen huurders. Wie waren zij? Trouwens, wie waren die eigenaars? Sommigen van hen kennen we met meer dan hun namen, bijvoorbeeld Leidse regenten. Maar voor anderen zou dat nog moeten worden uitgezocht. Soms waren het ook Oegstgeester boerenfamilies, die ook elders in Oegstgeest grond in hun bezit hadden, in 'de Mors', of in de Broekpolder. Het zou interessant zijn, hierover meer informatie te verzamelen. Ook over de nering die in verschillende panden werd gedreven, zouden we meer willen weten. Allerlei aanzetten daartoe zijn in dit verslag al gegeven. Ik hoop daarmee ook anderen, met name binnen de Vereniging Oud Oegstgeest, een prikkel te hebben gegeven om een deel van dit verdere onderzoek ter hand te nemen!

Begrenzing in de tijd

Als uitgangspunt in de tijd nam ik het jaar 1615, waarin de Stad Leiden de heerlijke rechten van Oegstgeest en de eigendom van een groot deel van onze "taartpunt" verkreeg. Als eindpunt koos ik het jaar 1832, omdat toen de kadastrale indeling van kracht werd en de doorlopende registratie van eigenaren door de Dienst van het Kadaster zijn beslag kreeg. (De verdere geschiedenis is via het Kadaster voor iedere belangstellende na te gaan. Ook hier ligt voor de liefhebbers nog een mogelijkheid braak om het verhaal te completeren tot in onze tijd!) Wel nam ik de vrijheid om hier en daar wat wetenswaardigheden uit de tijd na 1832 toe te voegen.

Afb. 1. Naar de kaart van mr. Jan Pietersz. Dou, beëdigd landmeter van Rijnland, waarop aangeduid de percelen in het ambacht Oegstgeest, op 6 oktober 1616 door Burgemeesters van Leiden verkocht.

De opbouw van het verslag

Een geschiedenis in kort bestek

De bevindingen van mijn onderzoek heb ik allereerst in grote lijnen neergelegd in de volgende vier hoofdstukken. Daarin wordt de geschiedenis van bebouwing en bewoning van het betrokken gebied *in kort bestek* beschreven. (Wie over één of meer percelen uitvoeriger geïnformeerd wil worden, vindt een overvloed aan materiaal in de bijlagen.)

We beginnen deze korte geschiedenis in hoofdstuk 1 met de "punt" tussen de Herenweg en de Achterweg, oudtijds bekend als *De Gheer*, en het daaraan grenzende perceel dat tot het einde van de bestudeerde periode (en nog lang daarna) zijn agrarische bestemming zou behouden. Op deze punt stichtte Mr. Jacob Paedts de buitenplaats *Blijgeest*. Daarna volgen we de verdere bebouwing langs de *Herenweg* (hoofdstuk 2), en daarna die langs de *Achterweg* (hoofdstuk 3), waarbij we tevens het *Buurpad* meenemen.

In dit verslag zullen we consequent spreken van Herenweg en Achterweg, hoewel in de stukken de benaming van deze wegen sterk wisselt. Naast Heerweg, Heereweg of Heerenweg zien we aanvankelijk regelmatig de Geest, later een enkele keer Bovenweg. Naast Achterweg vinden we ook Benedenweg, Binnenweg, Lageweg en Lijdweg.

De buitenplaats *Duinzicht*, die zich uitstreckte van de Herenweg tot aan de Achterweg, krijgt in hoofdstuk 4 afzonderlijk aandacht.

De rol van de Oegstgeester timmerlieden bij het ontstaan van de Achterbuurt wordt nog eens samengevat in hoofdstuk 5.

Verantwoording

De verantwoording van wat in deze hoofdstukken zonder bronvermelding wordt verteld, is te vinden in de bijlagen. (De cursief gedrukte codes tussen haakjes verwijzen naar de perceelnummers in bijlage 1.)

In bijlage 1 zullen per perceel en chronologisch de overdrachten van eigenaar op eigenaar worden beschreven (voor zover het mogelijk was deze te achterhalen, wat in de meeste gevallen gelukte), soms aangevuld met nadere historische informatie.

Alfabetische lijsten van namen van eigenaren (en enkele pachters of huurders), met verwijzing naar percelen en data, zullen in bijlage 2 worden toegevoegd, evenals een lijst van de namen waaronder sommige panden bekend hebben gestaan en van de kadastrale nummering van de percelen.

Tenslotte volgen in een 3e bijlage nog enkele documenten die betrekking hebben op meer dan één perceel in en rond de "Achterbuurt".

De spelling van de namen

In de 17e en de 18e eeuw ging men zeer vrij met de spelling om. Zelfs binnen één document kon de spelling van namen dus vrij variëren. In deze studie is als regel de spelling aangehouden zoals die in de stukken werd aangetroffen, met alle wisselingen die daarvan het gevolg zijn. Afkortingen zijn als regel aangevuld, met uitzondering van die voor "zoon" of "dochter" in patronymica, die standaard zijn weergegeven als "z." respectievelijk "dr."

1

VAN DE GHEER TOT BLIJGEEST

De situatie van 1615

Toen in 1615 het grondbezit van het Huis van Wassenaer overging aan de Stad Leiden, was het land in de uiterste punt tussen Herenweg en Achterweg (10) al jaren eigendom van een familie van landbouwers. Het driehoekige perceel stond bekend als *De Gheer*. Eigenaar was **Symon Jansz.**, die het land in 1630 verkocht aan een Leidse burger, **Jan Cornelisz. van Leeusvelt**. Voorlopig zou het nog als akkerland in gebruik blijven.

Grenzend aan *De Gheer* treffen we een perceel wei- en teelland aan (20.1), dat in 1615 nog behoorde tot het grondbezit van de Heren van Wassenaer, en dat dus in het genoemde jaar eigendom werd van de Stad Leiden. In 1616 verkocht de Stad het aan de pachter, **Cornelis Willemsz. Persoon**. Het zou door de jaren heen als land- en tuinbouwgrond in gebruik blijven, zolang ons onderzoek reikt (en nog lang daarna, tot in de 20e eeuw!).

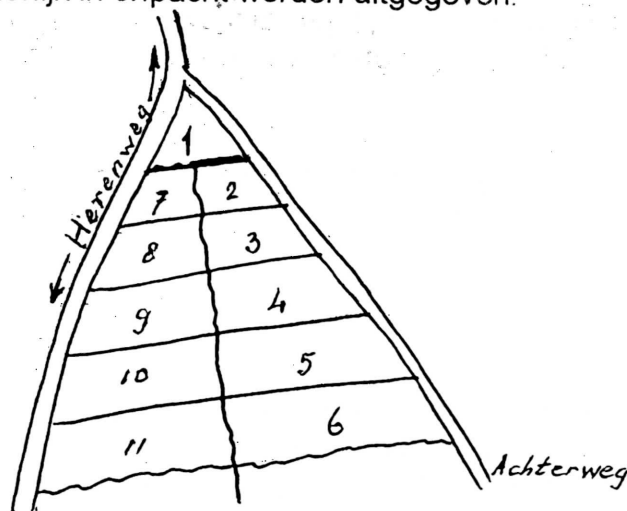
Ook het laatstgenoemde land kwam in 1630 in handen van **Jan Cornelisz. van Leeusvelt**. Van hem vererfden de beide percelen aan zijn dochter Johanna en haar echtgenoot, de Leidse brouwer **Adriaen Lourisz. Gael**. Dat betekende een keer in de geschiedenis. Want deze Adriaen Lourisz. Gael besloot *De Gheer* te bestemmen voor woningbouw.

“Seer bequaem om te betimmeren”

Het was in 1646 dat Adriaen Lourisz. Gael de grond verdeelde in een elftal bouwkavels, om die vervolgens in erfpacht uit te geven als “schone, welgelegen erven, seer bequaem om te betimmeren”, dat wil zeggen zeer geschikt voor bebouwing. Eén van deze kavels besloeg het uiterste puntje tussen de Herenweg en de Achterweg (10.1). Hier bouwde de timmerman **Willem Gerritsz. Nachtigael** een huis dat weldra *De Witte Leeuw* zou heten. Enige malen ging dit huis van hand tot hand, voor het in 1699 eigendom werd van de heer Mr. **Jacob Paedts**, lid van een Leidse regentenfamilie, over wie we in het vervolg nog meer zullen horen.

Jacob Paets (1639–1709) was een zoon van Mr. Willem Paets, die o.a. burgemeester van Leiden en hoogheemraad van Rijnland is geweest en die een kapitaal pand aan het Leidse Rapenburg bewoonde (nu Rapenburg 19), dat Jacob in 1670 erfde. Ook Jacob Paets bekleedde vele functies als vroedschap, schepen, kerkmeester, en weesmeester. Zijn hoofdberoep was secretaris van de Leidse Weeskamer (1660–1700).

De rest van *De Gheer* verdeelde Adriaen Lourisz. in vijf strookjes van ongeveer gelijke breedte, die hij door een vaarsloot in tweeën deelde. Dat leverde de overige tien bouwkavels op, vijf aan de Herenweg en vijf aan de Achterweg, die ieder afzonderlijk in erfpacht werden uitgegeven.

Afb. 2. De verkaveling van 'de Gheer' door Adriaen Lourisz. Gael in 1646.

In tegenstelling tot *De Gheer*, betrok hij het weiland niet bij zijn woningbouwplannen. Alleen liet hij er dwars doorheen een vaarsloot graven, om de "schone welgelegen erven" van *De Gheer* een verbinding te geven met de Zandsloot, en zo met de Rijnsburgse Vliet. Aan de erfpacht van de percelen was het eeuwigdurende recht van vrije in- en uitvaart over deze sloot verbonden.

Bebouwing

Aan de Herenweg

Hoe "bequaem om te betimmeren" deze percelen ook geweest mogen zijn, de erfpachters gebruikten ze niet allemaal als bouwgrond. Wel verrees aan de Herenweg, naast *De Witte Leeuw*, omstreeks 1650 een wielmakerij, later wagenmakerij geheten (11.2/3). Maar verder werd aan die zijde alleen het meest zuidelijke perceel bebouwd met een "sterk, wél-doortimmerd huis" (11.6). De tussengelegen percelen kregen veelal de bestemming van boomgaard of tuin.

Aan de Achterweg

Aan de Achterweg echter bouwden **Willem Gerritsz. IJselsteyn** (dezelfde timmerman die we al eerder tegenkwamen als Willem Gerritsz. Nachtigael) en zijn collega **Joris Corsz. van Egmond** tussen 1646 en 1650 alle vijf de percelen vol. Dat zal aan het begin van de Achterweg een heel ander aanzien hebben gegeven!

Eén van de huizen van dit rijtje (13.3) werd in 1683 als "een vervallen huys ende erve" gekocht door **Jan Claesz. de Bij**, de wagenmaker van de Herenweg, wiens erf er rug aan rug aan grensde. Hij zal ongetwijfeld het krot hebben gesloopt, om zich zo een in- en uitrit aan de zijde van de Achterweg te verschaffen.

Een ander pand aan de Achterweg (13.4) werd in 1689 verbouwd tot een "hofstede", waar de Leidenaar **Erasmus Mieris** zich vestigde. De naam *Mieris-Hoff*, die aan deze woning werd gegeven, suggereert al iets van een buitenplaatsje zoals die eind 17e eeuw op tal van plaatsen in en rondom Leiden verzezen. Langzaam zien we zo'n buitenplaatsje nu inderdaad ook groeien op het grondgebied van *De Gheer*.

Blijgeest

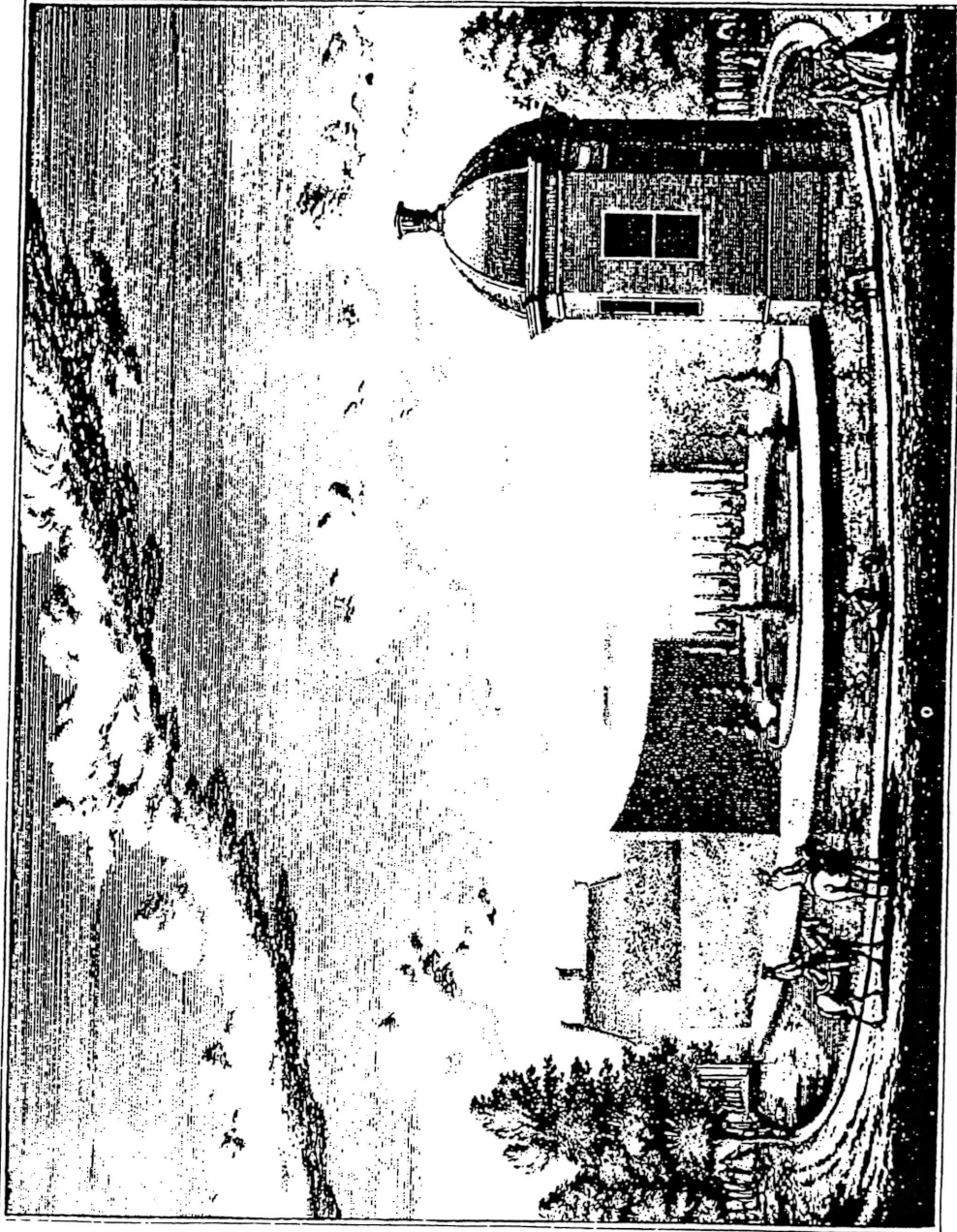
Vanaf 1683 had de wagensmid **Jan Claesz. de Bije** drie van de elf percelen in gebruik. Ook **Mr. Symon van Middelgeest**, advocaat voor het Hof van Holland, en zijn echtgenote, de notarisdochter Juffr. **Susanna van Sonneveld**, waren sinds 1677 samen eigenaars van drie percelen. Na het overlijden van haar man verkocht de weduwe van Middelgeest deze drie percelen aan **Mr. Matteus Gool**, raadordinaris in het Hof van Holland, die er weldra nog een vierde, aangrenzend, perceel bij kocht, plus het aangrenzende perceel weiland.

Zijn zoon en erfgenaam **Mr. Jacob Gool** breidde het grondgebied vervolgens met nog eens twee percelen uit, waaronder de hofstede *Mieris-Hoff*. De zes percelen en het weiland verkocht hij in januari 1693 aan **Mr. Jacob Paedts**, die enkele jaren later, zoals we al zagen, ook *De Witte Leeuw* verwierf, evenals het daarnaast gelegen pand aan de Achterweg. Toen hij in 1700, na het overlijden van de wagenmaker, ook de wagenmakerij met zijn drie erven had overgenomen, was heel de punt weer in één hand gekomen.

De elf kavels waarin **Adriaen Lourisz. Gael De Gheer** had verdeeld, werden nu verheeld tot een buitenplaatsje van ongeveer 1 hectare (10), dat de naam *Blijgeest* ontving. Uiteraard beschikte dit buitenplaatsje over een herenhuis, een paardenstal en een koets- en wagenhuis. Ook vond de tuinman een woning op het terrein.

Op de punt waar *De Witte Leeuw* had gestaan, werd een vijver aangelegd, met een tuinbeeld in het midden. Aan de zijde van de Herenweg verrees een stenen theekoepel, met fraai uitzicht zowel op de tuin en de vijver als op het verkeer langs de weg (zie afb. 3). Hoge beuken- en taxushagen zorgden voor de nodige privacy en status. Aan deze status droeg ook een verzameling "oranjebomen" bij, die voor winterberging weer een "oranjehuis" (orangerie) noodzakelijk maakten.

Het was in die jaren zeer gebruikelijk, dat aan een buitenplaats een (soms omvangrijk) agrarisch gebied was verbonden. Dat moest de financiering van de buitenplaats mogelijk maken. Zo zal ook het aangrenzende (verpachte) weiland (20.1) aan de exploitatie van de lusthof *Blijgeest* hebben bijgedragen.

*Bly-geest appartenant au SIEUR et Mme GUILLAUME Bly-geest tweehorende den HEER en Mme WILLEM
PAETS, fils de Jean.
PAETS Inw. Soen.*

44

Afb. 3. Vijver en theekoepeel in de tuin van Blijgeest (ontleend aan Rhynlants fraaiste gezichten, 1732).

Vergane glorie

Mr. Jacob Paedts overleed in 1709 en zijn plaats werd ingenomen door zijn zoon Mr. **Willem Paets Jaczn.**

Willem Paets Jaczn. (1688–1750) studeerde evenals zijn vader en grootvader rechten. Al jong erfde hij van zijn vader het huis aan het Rapenburg. Ook hij bekleedde vele ambten; onder andere was hij vroedschap van Leiden en schout van Stompwijk. Hij trouwde in 1715 met Marie Constance le Leu de Wilhem; dit huwelijk bleef kinderloos.

In 1740 werd hij door een erfenis van zijn neef Mr. Willem Paets Czn. ook eigenaar van het buiten *Abtspoel*, en dat was voor hem kennelijk het moment om *Blijgeest* te verlaten en van de hand te doen. Helaas betekende dat tegelijk het einde van de buitenplaats.

De nieuwe eigenaar, **Willem Jansz. Kniest**, deelde onmiddellijk het grondgebied in tweeën, waarna hij het aan de Achterweg grenzende gedeelte verkocht (13). Bij de opzet van het Kadaster werd **Gijsje Myjer, wed. Johannes Hogers**, rentenierster, geregistreerd als eigenares van deze percelen, kadastraal bekend als "gemeente Oegstgeest en Poelgeest, sectie C, nrs. 46 en 47". In de huidige situatie is dit Wijttenbachweg 75–111.

Het gedeelte grenzend aan de Herenweg (11) behield de familie Kniest voor eigen bewoning. Alle gereedschappen van de vroegere (wagen)smederij bleken hier nog aanwezig. Of Willems zoon **Dirk Kniest** al smid was, is niet duidelijk. Maar zeker is, dat na diens dood zijn weduwe hertrouwde met een smid, **Bart Leising** geheten. Ook hun zoon, **Hermanus Leising**, komen we tegen als smid, al werd hij bij de opzet van het Kadaster als veearts geregistreerd! Dit deel van de buitenplaats werd kadastraal bekend als "gemeente Oegstgeest en Poelgeest, sectie C, nrs. 48, 49 en 50". In de huidige situatie is dit Rhijngeesterstraatweg 94–124.

Een smederij heeft op deze plaats, als Rhijngeesterstraatweg 96, nog bestaan tot ver in de 20e eeuw. Begin 2001 zijn de restanten van wat laatstelijk bekend stond als "de smederij van Nouwens" afgebroken. Een afbeelding ervan bleef bewaard in het fotoboek van Loek de Groot en Riet van Dort, *Oegstgeest van toen* (Leiden, 1990), afb. 78.

Het perceel wei- en teelland (20.1)

Toen Mr. **Willem Paets Jaczn.** in 1740 zijn buitenplaats afstootte, hield hij het weiland nog aan, maar na zijn overlijden in 1750 verkocht de executeur testamentair ook dit deel van het grondbezit. Zo kwam het boerenland terug in boerenhand: eerst van de familie **Groenendijk**, later van de familie **Van Steijn** (van de verderop aan de Achterweg gelegen boerderij die later *Ora et Labora* zou heten). Bij de opzet van het Kadaster werd **Catharina Ruijgrok-van Steijn** geregistreerd als eigenaar van het perceel, kadastraal bekend als "gemeente Oegstgeest en Poelgeest, sectie C, nrs. 45 en 51".

In de hedendaagse situatie moeten we dit gebied plaatsen langs de Rhijngeesterstraatweg van nr. 64 t/m 92, en langs de Wijttenbachweg van nr. 51 t/m 73, met alles daar tussenin, plus een uitstulping aan de zuidelijke begrenzing ter plaatse van het huidige industrieterreintje tussen de Schoutenburgstraat en de Duinzichtstraat.

2

LANGS DE HERENWEG

De situatie van 1615

We gaan nu verder langs de Herenweg in de richting van de buurtschap Vijfhuizen (tegenwoordig meestal "de Leidsebuurt" genoemd). In het begin van de 17e eeuw passeren we dan een onwaarschijnlijk aantal herbergen. Voor een deel lagen die op huiserven die de Heren van Wassenaer in erfpacht hadden uitgegeven. Daarin werd geen verandering aangebracht toen in 1615 de eigendom van deze percelen overging aan de Stad Leiden. In feite hield dit niet meer in dan dat de eigenaars van de opstallen jaarlijks een klein bedrag aan grondbelasting verschuldigd waren.

Zo'n erfpachtverhouding gold al meteen voor het perceeltje in de zuidwest-hoek van het in hoofdstuk 2 genoemde wei- en teelland (21.2). Hier was (zoals het in 1642 heette) "een wéldoortimmerde huysinge ende herberge" gebouwd, waar blijkens een acte uit 1649 *Jan de Waert* uithing. Hier beginnen wij onze tocht langs de herbergen.

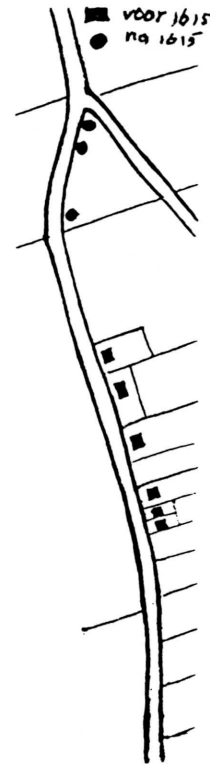
Huize Veldzicht

Van Jan de Waert tot de Koningshoff

Zo oer-Hollands als de naam van deze eerste herberg luidde, zo Frans klinken de namen van de eigenaren. Achtereenvolgens ontmoeten we als zodanig: **Phillips Remacx**, **Charles Renuart** (ook gespeld Renaar), zijn weduwe **Anna du Trie** en haar tweede man **Laurens Le Plaa**.

In 1685 vestigde zich in dit pand de schoenmaker **Teunis de Koning**. (Het huis was toen al lang geen herberg meer.) Aan deze eigenaar dankte het de nieuwe naam *Koningshoff*, waaronder het in 1710 nog bekend stond.

Teunis of Tonis de Coningh was één van de notabelen van het dorp. In 1697/99 was hij schepen. Eerder al (1685/86 en 1689/90) was hij diaken van de Hervormde gemeente.

Afb.4. Bebouwing langs de Herenweg

Het 18e-eeuwse Veldzigt

In 1741 blijkt het huis inmiddels *Veldzigt* te heten, een naam die het tot in de 20e eeuw (met de spelling *Veldzicht*) heeft behouden. In het genoemde jaar werd het eigendom van de heer **Lambertus van der Waart**. Uit de akten van overdracht is niet af te leiden, wanneer en door wie het waarschijnlijk in oorsprong vroeg-17e-eeuwse huis in zijn 18e-eeuwse vorm is herbouwd; misschien heeft de aankoop van een smal strookje aangrenzend land in 1764 ermee te maken gehad, en moeten we het dus in die tijd plaatsen.

Nadien heeft het huis in de loop der jaren nog wel diverse verbouwingen ondergaan, maar zijn 18e-eeuwse aanblik heeft het tot op vandaag behouden.

Vele malen is het pand van eigenaar gewisseld. In de jaren '70 van de 18e eeuw woonde er bijvoorbeeld een generaal van de Cavalerie, **Johan Henrik Robbertsen**. De bekendste eigenaar echter was professor **Daniël Wyttendach**.

Daniël Albert Wyttendach (1747–1820) werd geboren in Bern als zoon van een hoogleeraar in de godgeleerdheid. Hij studeerde in Marburg en Göttingen en kwam in 1770 naar Nederland, waar hij eerst in Amsterdam achtereenvolgens hoogleeraar wijsbegeerte aan het Remonstrants seminarie en hoogleeraar Griekse en latijnse letterkunde aan het Atheneum werd. Daarna was hij in Leiden bibliothecaris (1798–1816) en hoogleeraar in de klassieke letteren, algemene geschiedenis en geschiedenis van de wijsbegeerte (1799–1817).

In de winter woonde hij aan het Leidse Rapenburg, 's zomers "buiten" in Oegstgeest, waar hij het huis *Veldzigt* eerst huurde en in 1805 kocht. Nadat hij in 1807 de hofstede *De Hoogenboom* op de hoek van de Achterweg en de Hofdijck had gekocht, is hij daar tot zijn dood toe blijven wonen. (Zijn Leidse woning ging in het genoemde jaar verloren bij de ontploffing van het kruitschip.)

Om haar een nabestaandenpensioen te verzekeren, trouwde hij in 1817 met zijn veel jongere nichtje Daniele Jeanne Gallien, dat tot dan toe zijn huishoudster was geweest. (Deze zeer ontwikkelde vrouw zou in 1827 door de universiteit van Marburg worden geëerd met een eredoctoraat in de wijsbegeerte.) In 1820 overleden, werd hij begraven op het erf van zijn hofstede, nu een plantsoentje tussen Lijtweg en Wijttendachweg. De metselaar Jan Dobbe van Bergen, die we aanstonds nog zullen tegenkomen als eigenaar van Huize *Veldzigt*, metselde hier voor hem een grafkelder, waarin hij begraven werd met zijn kort tevoren gestorven hondje. Later werd ook zijn vrouw hierin bijgezet. Volgens haar laatste wil is *De Hoogenboom* daarna gesloopt. Een zuiltje met de naam van Wyttendach en zijn familiewapen op de zuilen van het voormalige toegangshek houden de herinnering aan hem levend.

Bij de inrichting van het Kadaster stond *Veldzigt* op naam van **Jan Dobbe van Bergen**, meestal "mr. metselaar" genoemd, maar in dit geval als "kastelein" geregistreerd. Het perceel werd kadastraal bekend als "gemeente Oegstgeest en Poelgeest, sectie C, nrs. 52 en 53".

Hervormde pastorie

Later werd het pand aangekocht door de **Hervormde gemeente** van Oegstgeest, die het van 1883-1946 in gebruik had als pastorie en als centrum voor kerkenwerk.

De naam *Veldzicht* is inmiddels in onbruik geraakt. Maar het huis staat er nog in al zijn 18e-eeuwse glorie. Het adres luidt nu Rhijngeesterstraatweg 60.

De Brandewijnketels

Alweer een herberg

Teruggaande naar het jaar 1615 treffen we, grenzend aan het perceel dat we zojuist verlieten, opnieuw een herberg aan (31). De eigenaars van het pand waren door hypotheken met handen en voeten gebonden aan de Leidse brouwerijen *In den Eenhoorn* en *In de Schenckan*. De grond ging ook hier in eigendom over van het Huis van Wassenaer aan de Stad Leiden.

In de loop der jaren wisselde de woning regelmatig van eigenaar. In 1623 was er sprake van "een huysinge ende schuyr altwaer *De Clock* jegentvoordich uythangt". Drie jaar later was *De Clock* vervangen door *De drie Brandewijnketels*. Die naam wijst erop dat het pand nog altijd als herberg in gebruik was. Maar in 1632 was dat wellicht verleden tijd. De brandewijnketels hingen er althans niet meer uit. Anderzijds wordt de nieuwe eigenaar, Mr. **Jan Barmantloo**, wel "speelman en herbergier" genoemd.

Een representatieve woning

In 1648 was de timmerman **Jan Gerritsz. Cranenburch** korte tijd eigenaar, om het huis meteen weer te verkopen. De veronderstelling lijkt gerechtvaardigd dat hij in feite het huis heeft gerenoveerd. Jarenlang was het daarna in handen van een zekere **Jan Doe**, wiens beroep wederom herbergier was. Er zijn echter geen aanwijzingen dat deze zijn nering hier ook heeft uitgeoefend. Waarschijnlijker lijkt nog dat hij het pand verhuurde als een representatieve woning. Op zeker moment – we zijn dan al ver in de 18e eeuw – werd het huis zelfs "een Buitenplaatsje" genoemd. Het stond in die tijd op naam van **Jannetje Quackenbosch**, dochter van een gerechtsbode van Oegstgeest en getrouwd met de opvolger van haar vader, Leendert Oudshoorn.

Ten tijde van de inrichting van het Kadaster was het pand eigendom van **de weduwe Daniël Hanse**. Het was kadastraal bekend als "gemeente Oegstgeest en Poelgeest, sectie C, nrs. 54 en 55". Het moet gestaan hebben ter hoogte van de huidige Duinzichtstraat.

Het Wapen van Oestgeest

De Herenweg verder volgend, komen we opnieuw bij een huiserf (41) dat al vóór 1615 in erfpacht was uitgegeven aan de eigenaar van het erop gebouwde huis, en ook hierin was een herberg gevestigd. Het er achter gelegen teelland (42) was in dit geval bij de erfpacht inbegrepen, en is steeds met het huis verbonden gebleven.

Rechthuis

Rond het midden van de 17e eeuw werd deze herberg geëxploiteerd door **Jan Arentsz. van der Plas**. Deze was een zoon van **Arent Willeboortsz. van Ommelijck**, destijds gerechtsbode van de Heerlijkheid en eigenaar van het pand. De zittingen van Schout en Schepenen en de vergaderingen van de diverse bestuurscolleges van het Ambacht werden in die dagen in deze herberg gehouden. Met recht hing hier dus *Het Wapen van Oestgeest* uit.

Een en ander kreeg een semi-officiële status, toen de eigenaar in 1650 een speciale vergaderkamer liet aanbouwen en van de Burgemeesters van Leiden als Heren van Oegstgeest toestemming kreeg om de afkondigingen van hieruit te laten geschieden, na het luiden van een aan de gevel aangebrachte klok. Ook de geselpaal werd in die tijd naar *Het Wapen van Oestgeest* overgebracht. Zo kreeg de herberg de status van Rechthuis van Oegstgeest, een toestand die heeft bestaan tot het ambachtsbestuur in 1686 verhuisde naar het nieuwe rechthuis annex wees- en armenhuis aan de Achterweg.

Het begin van een buitenplaats

In 1712 kwam *Het Wapen van Oegstgeest* (inmiddels met een g gespeld) in handen van ds. **Petrus van der Upwich**. Zijn erfgenamen (hij overleed in 1718) verkochten het huis onder de naam *Het Oude Regthuys* aan de heer **Johannes Wesselius**, volgens de koopakte "professor in de Hoog Heilige Theologie" aan de Leidse universiteit. Het was toen inmiddels uitgebreid met een koetshuis en een stal voor vier paarden. Dit was de laatste verkoop waarbij het perceel nog afzonderlijk in de koopakte werd vermeld. Vanaf dat moment zou het deel gaan uitmaken van de buitenplaats *Duinzigt*, waarvan de bespreking een eigen hoofdstuk krijgt.

Het Wapen van Oegstgeest moeten we ons denken op de plaats van de noordvleugel van het nu tot kantorencomplex verbouwde klooster Duinzicht.

Van Bordenhuysgen tot Klein-Curium

Aan *Het Wapen van Oestgeest* grensde een perceel teelland (51.1). Ook dit behoorde vanouds tot de Ouden Hof. Het werd, nadat het in 1615 in handen was gekomen van de Stad Leiden, verkocht aan de eigenaar-bewoner van de eraan grenzende woning (51.2). Die legde hier een boomgaard aan.

Het Bordenhuysgen

Die aangrenzende woning stond destijds bekend als het *Bordenhuysgen* en was (al wordt hij in de akten niet zo genoemd) waarschijnlijk ook weer een herberg. Het huis beschikte over een "rolbaen" (kolfbaan), de eigenaar, **Lodewijck Abrahamsz.**, werd "bakker en herbergier" genoemd, en toen hij in 1632 zijn huis en boomgaard verkocht, was dat met inbegrip van een tafel en twee schragen in de keuken, twee tafels met vier schragen in het voorhuis en nog een tafel met twee schragen in de kamer, verder de bijbehorende banken, twee houten schotten, diverse haard- en schoorsteenijzers, twee ladders alsmede het kannenbord in de gang – zaken die blijkbaar bij het bedrijf behoorden, dat door de nieuwe eigenaar **Jan Arentsz. Cuyper** zal zijn voortgezet.

Baljuwswoning (51)

In 1646 blijkt aan dit pand 't *Hartshoofd* uit te hangen. Het werd bewoond door de weduwe van een van de schepenen. De eigenares had nogal wat schulden en zag zich genoodzaakt het pand te verkopen. Koper was de baljuw en schout **Anthony van Dortmond**, die op deze manier pal naast het Rechthuis kwam te wonen.

Baljuw Van Dortmund overleed in 1654 en ook zijn weduwe moest het huis verkopen. Korte tijd was het in andere handen, waarna in 1660 de opvolger van Van Dortmund, **Johan Wijgans**, de woning betrok. Na zijn overlijden in 1670 zette de nieuwe baljuw **Lambertus de Ruyt** de traditie voort. Hij overleed in 1703. Zijn weduwe bleef nog enkele jaren in het huis wonen, waarna zij het verkocht aan **Petrus van der Upwich**, die wij al eerder leerden kennen als eigenaar van *Het Oude Regthuys*.

Hofstede Duinzigt

Het Oude Regthuys en de gewezen baljuwswoning gingen in de nu volgende jaren op in de buitenplaats *Duinzigt*, waarover later meer. De baljuwswoning werd de eigenlijke "hofstede", de meeste andere panden werden op den duur gesloopt. Bij de inrichting van het Kadaster kreeg de hofstede de kadastrale aanduiding "gemeente Oegstgeest en Poelgeest, sectie C, nr. 76". Als eigenaar werd geregistreerd de chirurgijn **Jaspar Hendrik Wolf**.

De oude baljuwswoning is het enige pand in deze rij dat de eeuwen heeft getrotseerd en nog steeds ter plaatse is te vinden, nu met de naam *Klein-Curium* en het huisnummer Rhijngeesterstraatweg 38/38-A.

Het Wapen van Haerlem alias Graeff Maurits

De volgende herberg

Ook ten zuiden van Lodewijck Abrahamsz.' bedrijf vinden we in 1615 een huiserf (61.1) met een particuliere eigenaar. Later blijkt dat ook hier de herbergiersnering werd uitgeoefend, aanvankelijk onder de naam *Het Wapen van Haerlem*. In 1652 – kort daarvoor was het huis gerenoveerd – was dat *Graeff Maurits* geworden. Er zijn aanwijzingen dat we inmiddels kunnen spreken van twee woningen onder één kap. In ieder geval reikte een nieuw aangebouwde kamer aan de zijde van de baljuwswoning tot aan de erfscheiding, zodat de nieuwe eigenaar de verplichting opgelegd kreeg, aan die kant een goede goot te maken en te onderhouden "om het dackwater daarmede wech te leyden".

Van een herbergfunctie onder de naam *Graeff Maurits* was nog steeds sprake bij verkoop in 1670, maar toen het pand in 1682 eigendom werd van de buurman, baljuw **Lambertus de Ruyt**, werd hiervan niet meer gerept. Met deze laatste aankoop werd in feite de grondslag gelegd voor de buitenplaats *Duinzigt*, waarover meer in het desbetreffende hoofdstuk.

De boerderij van Trompert

Zuidelijk van *Het Wapen van Haerlem/Graeff Maurits* stond in 1615 nóg een woning (61.2), die toen eigendom was van **Cors Dircxsz. van Vianen**, gerechtsbode te Oegstgeest. In 1632 werd dit huis en erf, compleet met hooiberg, gekocht door **Jan Willemsz. Trompert**. De familie Trompert exploiteerde de boerderij tot 1690. Toen ging ook dit perceel over in handen van de baljuw **Lambertus de Ruyt**, om later op te gaan in *Duinzigt*.

Verderop vinden we (binnen onze grenzen) alleen nog wei- en teelland, dat uiteindelijk eveneens bij *Duinzigt* werd ingelijfd en nu het grootste deel uitmaakt van het *Bos van Wijckerslooth*.

3

HET ONTSTAAN VAN EEN BUURT AAN DE ACHTERWEG

De situatie van 1615

Anders dan de Herenweg, waar we over een korte afstand herberg na herberg aantreffen, was de Achterweg in 1615 nog maar schaars bebouwd. In de zuidoosthoek van het wei- en teelland waarvan in hoofdstuk 2 sprake was, treffen we de bakkerij van **Cornelis Lenertsz.** aan (23.2-A), waarachter twee woningen onder één kap (23.2-B/C). Even verderop, aan de andere zijde van de brug over de Zandsloot, vinden we naast elkaar twee huizen aan de weg (43.1 en 43.2-A) en één daarachter (43.2-B/C). **Dirc Anthonisz.** was van dit complex de eigenaar. Ook op het land van **de weduwe van Hendric Gerritsz.**, verderop schuin tegenover de Hofdijck, stond nog een boerderij (63). De daarop volgende woning van de familie Corswagen lag meteen een flink stuk verder, op de plaats van het huidige *Ora et Labora*, net buiten de grenzen van onze "Achterbuurt". Alles bij elkaar vinden we hier binnen ons onderzoeksgebied dus niet meer dan zeven huizen.

Buurtvorming tegen het midden van de 17e eeuw

Afb. 5. Bebouwing langs de Achterweg

Omstreeks 1640-1650 kwam hierin een opmerkelijke verandering. Het was met name de timmerman **Jan Gerritsz. Cranenburch** die hier actief was als een projectontwikkelaar *avant la lettre*. (We kwamen hem al eerder tegen als kortstondig eigenaar van *Jan de Waert* aan de Herenweg.) Teelland kocht hij op, bebouwde het met één of meer huizen, om die vervolgens weer te verkopen. Daarnaast zien we, dat ook eigenaars van lapjes grond hierop zelf een woning lieten bouwen. Het gevolg van deze ontwikkeling was, dat we in 1650 aan de Achterwegzijde van ons onderzoeksgebied niet minder dan zestien woningen kunnen aantreffen, waarvan we de geschiedenis nu weer in grote lijnen zullen nagaan.

De bakkerij en zijn omgeving

Twee herbergen

Evenals dat het geval was met het huis erf aan de Herenwegzijde van het weiland, bleef de grond waarop **Cornelis Lenertsz.** zijn bakkerij exploiteerde (23.2-A) juridisch eigendom van de Stad Leiden, belast met een erfpacht.

Datzelfde geldt voor de twee woningen onder één dak (23.2-B/C) die achter de bakkerij stonden, door een "laan" of "gang" met de Achterweg verbonden. Aan de voorste van deze beide woningen hing in 1648 *De Stadt Hulst* uit; de achterste woning had "voorheen" *De Croon* geheten, en enkele jaren later hing daar opnieuw *De Keyserscroon* uit. Dat wijst erop, dat ook deze panden in de 17e eeuw als herberg werden geëxploiteerd. In 1680 waren ze echter "oud en vervallen" en werden ze voor weinig geld gekocht **Cornelis Leendertsz. van der Laan**, een kleinzoon en opvolger van de bakker uit 1615.

Cornelis Leendertsz. van der Laan was schepen in 1673/74, 1677/79, 1681/83 en 1685/86. In 1671/73 was hij diaken en van 1685 tot zijn overlijden in 1686 ouderling van de Hervormde gemeente.

(Ook zijn grootvader Cornelis Lenertsz. en zijn vader Leendert Cornelisz. van der Laan hadden het schepenambt bekleed. Zijn zoon, die ook weer Leendert Cornelisz. van der Laan heette, werd geen schepen. Wel was hij diaken en ouderling.)

De bakkerij

Tot 1738 bleef het bakkersbedrijf in handen van de opeenvolgende generaties Van der Laan. Waarschijnlijk bij gebrek aan een opvolger, werd de bakkerij in het genoemde jaar verkocht aan **Willem Juyst**, een bakker uit Delft. Na twee generaties Juyst ging de zaak vervolgens over in handen van bakker **Langeveld** uit Katwijk Binnen. Na deze volgden diverse eigenaars elkaar op die het bakkersbedrijf niet zelf uitoefenden. Wel werd het huis in die jaren steeds als een broodbakkerij en bakkerswinkel geëxploiteerd.

Pas in 1808 komen we weer een eigenaar tegen die zelf bakker was, **Floris Verhoeven**. Deze zal de laatste zijn geweest die hier het bakkersbedrijf heeft uitgeoefend. In 1814 verkocht hij het pand aan de loodgieter **Dirk Buytendijk**, en bij die gelegenheid werd het voor het eerst niet langer "een bakkerij", maar simpelweg "een huis" genoemd.

Bij de opzet van het Kadaster werden de betrokken percelen, geregistreerd als "gemeente Oegstgeest en Poelgeest, sectie C, nrs. 43 en 44", omschreven als "huis en erf" en "tuin". Ook daaruit blijkt dat van een bakkerij toen geen sprake meer was.

Over de Zandsloot

Het perceel waarop de bakkerij was gelegen, werd aan de zuidzijde begrensd door de Zandsloot.

De Zandsloot, die achter de verderop gelegen woningen van de Achterweg parallel met deze weg liep, kruiste na een haakse bocht de Achterweg, waarna hij tussen de landerijen door langs de molen van de Oudenhofpolder afwaterde naar de Rijnsburgse Vliet.

Aan de overzijde van deze vaarsloot vinden we in 1615 eerst nog teelland (32/33). Dit strekte zich westwaarts uit tot aan de ons reeds bekende herberg *De Clocq* aan de Herenweg. In 1623 kwam ook dit land in handen van de bakkersfamilie **Van der Laan**. Het westelijke deel (32), tussen de Zandsloot en *De Clocq*, werd al spoedig weer verkocht en behield zijn agrarische bestemming tot in de 20e eeuw. Aan de Achterweg echter verrezen omstreeks 1642 en 1645 achtereenvolgens drie woningen.

Nieuwbouw van drie woningen

De eerste, die de meest zuidelijke van de drie zou worden (33.3), had kennelijk nog een agrarisch karakter, gezien de hooiberg die erbij werd opgericht. In 1759 blijkt het huis zelfs een koestal voor negen beesten en een stal voor twee paarden te hebben. Tot in 1810 was er sprake van "een huys en erve met een stallinge daaraan". Het was in het genoemde jaar eigendom van de familie **Van Steijn**, een uitgebreide Oegstgeester boerenfamilie. In het Kadaster werd dit perceel geregistreerd als "gemeente Oegstgeest en Poelgeest, sectie C, nrs. 61 en 62", eigendom van de weduwe **Dirkje van Steijn-van der Lubbe**.

Noordelijk van deze eerste woning bouwde de kleermaker **Willem Jacobsz. van Leeuwen** omstreeks 1645 een tweede (33.2). In het begin van de 19e eeuw werd deze verbouwd tot een koetshuis en stal voor het er tegenover gelegen huis *Toorenvelt*. Later werd het gerenoveerd tot "een hegt en sterk huis en erve, kunnende in twee partijen worden bewoond". In het Kadaster werd het genoteerd als een huis en een tuin, "gemeente Oegstgeest en Poelgeest, sectie C, nrs. 59 en 60", eigendom van **Simon van der Lubbe**, arbeider.

De meest noordelijke van de drie woningen tenslotte (33.1), eveneens daterend van 1645, werd in 1678 gekocht door prof. **Arnoldus (Arent) Sijen**, destijds bewoner van het schuin er tegenover gelegen pand *Toorenvelt*.

Arnoldus Sijen (1640–1678), geboren in Amsterdam, studeerde medicijnen in Leiden, waar hij in 1659 promoveerde tot doctor in de geneeskunde. Daarna werd hij arts in Gouda, totdat hij benoemd werd als hoogleraar in de genees- en kruidkunde in Leiden.

Professor Sijen is kort daarna overleden. Het pas gekochte huis werd door brand verwoest, en de weduwe **Clara Sijen-Sinck** verkocht het erf met "het overblijfsel van 't getimmerte, naar den brant daarop gebleven" aan de bakker **Cornelis van der Laan**. Dit "ledig erf" is vanaf dat moment steeds samen met de bakkerij van eigenaar verwisseld. Later werd hier, vermoedelijk door of in opdracht van de loodgieter/metselaar **Dirk Buytendijk**, het huidige pand *Schoutenburg* gebouwd. Bij de opzet van het Kadaster werd het perceel geregistreerd als "gemeente Oegstgeest en Poelgeest, sectie C, nrs. 57 en 58", met als eigenaar de genoemde metselaar.

Aan het Buurpad

De Stadt Haerlem

Zuidelijk van het teelland waarop rond 1645 de hiervoor genoemde drie huizen zouden worden gebouwd, treffen we in 1615 een perceel aan waarop

toen al enkele huizen stonden. Als eerste, aan de weg, een herberg (43.1/2-A) die later *De Stadt Haerlem* zou blijken te heten. Eigenaar was **Dirc Anthonisz.**, die naast waard ook gerechtsbode van het Ambacht was. (Behalve van *De Stadt Haerlem* was hij op dat moment ook eigenaar van het pand aan de Herenweg dat we als *Het Wapen van Oestgeest* hebben leren kennen.)

Achter *De Stadt Haerlem* stond nog een huis (43.1/2-C), dat Dircs zoon en opvolger **Anthonis Dircxz. van Vianen** in 1623 als onderpand gaf voor een schuld. Vanaf de weg was het bereikbaar langs een "laan", meestal aangeduid als "de vrije gang van Anthonis Dircxz".

Aan de andere zijde van dit pad stond direct aan de Achterweg nog een huis, eveneens eigendom van Dirc Anthonisz (43.3/4). In 1617 moest hij dat echter, na een executoriale verkoop, afstaan aan **Jan Deyman**, brouwer *In de Schenckan* te Leiden, bij wie hij kennelijk in de schuld stond.

Het Buurpad

We moeten nu even een uitstapje maken, om een interessante ontwikkeling die zich in dit buurtje afspeelde niet te missen. We verplaatsen ons daartoe naar het teelland ten zuiden van het pand dat Dirc Anthonisz. in 1617 aan Jan Deyman moest afstaan. We treffen daar in het genoemde jaar twee "teelcroften" aan, gescheiden door het zogeheten Buurpad, een voetpad dat van de Achterweg (met een kwakel over de Zandsloot) naar de Herenweg leidde. Het meest noordelijke van deze beide percelen was tot 1615 in het bezit geweest van het Huis van Wassenaer, en in het laatstgenoemde jaar verkocht aan de Stad Leiden. Het andere was door vererving eigendom geworden van **Jacob Willeboortsz.**, een jonge boer die zijn bedrijf had aan de overzijde van de Achterweg. Toen zich in 1618 de mogelijkheid voordeed om zijn land met het aangrenzende "teelcroft" uit te breiden, maakte hij daarvan dankbaar gebruik.

Eigenaar geworden van de beide percelen, verlegde hij vervolgens het Buurpad naar de noordzijde van het zo juist gekochte land, zodat hij de beide percelen kon samenvoegen. Het Buurpad vormde nu de grens tussen zijn land en het gebied van Johan Deyman.

Deze laatste zag zijn grondgebied nu aan beide zijden begrensd door een "gang": in het zuiden het Buurpad en in het noorden de "gang van Anthonis Dircxz.". Aan deze situatie maakte hij in 1633 een einde. In overleg met zijn buurman Anthonis Dircxz. richtte hij een verzoekschrift aan de Burgemeesters van Leiden als Heren van Oegstgeest. Daarbij vroeg hij hun toestemming om het Buurpad te verleggen van de zuidkant naar de noordkant van zijn huis, zodat het met de laan van zijn buurman Anthonis Dirckxz. kon worden samengevoegd tot een echte weg ter breedte van de twee paden. Dit verzoek werd ingewilligd. Kort daarop bracht Johan Deyman zijn plan ten uitvoer, inclusief de bouw van een nieuwe kwakel.

Nieuwbouw van twee woningen

Nadat Johan Deyman was overleden, verkocht zijn weduwe in 1636 hun huis en erf aan de ons al bekende timmerman **Jan Gerritsz. Cranenburch**. Die ging er voorlopig zelf in wonen. Op zijn erf bouwde hij, naast het bestaande

(43.3), een tweede huis (43.4), waarna hij beide huizen verkocht.

Ondertussen was ook Anthonis Dirckx. overleden. **Jan Gerritsz.** kocht nu de moestuin (43.1/2-B) die tussen *De Stadt Haerlem* en de daarachter gelegen woning had gelegen, en bouwde ook hier een "bequame huysinge".

Uiteindelijk was tegen 1650 aan het verplaatste Buurpad een groepje van vijf huizen te vinden, drie aan de noordkant (43.1/2-A,-B,-C) en twee aan de zuidkant (43.3, 43.4).

Over de verdere geschiedenis van deze huizen is weinig meer te melden, dan dat in 1736 aan de Achterweg, naast de genoemde herberg (die inmiddels *De Leytsen Doelen* (43.2-A) was gaan heten), nog een huis (43.1-A) verrees.

De beide achter deze herberg gelegen woningen (43.1/2-B,-C) kwamen in het midden van de 18e eeuw in één hand doordat de dochter uit het ene huis trouwde met de zoon uit het andere. In 1805 werden ze gekocht en samengevoegd door Mr. **Pieter van Lelyveld**, wiens echtgenote later de buitenplaats *Duinzicht* zou erven.

Pieter van Lelyveld Pzn. (1765–1808), telg uit een regentengeslacht, bekleedde onder andere de functies van burgemeester van Leiden, curator van de Leidse hogeschool en hoogheemraad van Rijnland. Hij trouwde in 1786 met Cipriana Anna Margaretha van Royen.

De voormalige herberg *De Leytsen Doelen* vinden we in het Kadaster terug als "gemeente Oegstgeest en Poelgeest, sectie C, nr. 63", het ernaast gelegen huis uit 1736 met zijn tuin als "nrs. 64 en 65". Eigenaar van beide was destijds **Johannes van der Gaag**, timmerman.

De panden erachter, die door Van Lelyveld waren verheeld, stonden toen op naam van de ons al bekende metselaar **Jan Dobbe van Bergen**, en waren kadastraal bekend als "gemeente Oegstgeest en Poelgeest, sectie C, nrs. 66 en 67".

De twee percelen aan de zuidzijde van het Buurpad werden verheeld en één van beide huizen maakte in het begin van de 19e eeuw plaats voor een tuin. Uiteindelijk vinden we hier **Jan van Rijn** als eigenaar van "huis, schuur en erf" en "tuin", kadastraal bekend als "gemeente Oegstgeest en Poelgeest, sectie C, nrs. 68 en 69".

Het Buurpad zelf tenslotte vinden we in het kadaster terug als een "laan als tuin" met het kadastrale nummer 67^a bij het pand van Jan Dobbe van Bergen. Het was toen kennelijk geen doorgaand pad meer, maar opgegaan in de tuin van het aangrenzende huis.

Op het land van Jacob Willeboortsz.

Een Wees- en Armenhuis

Ook op de akkers die Jacob Willeboortsz. had samengevoegd, verrezen rond 1650 drie woningen. Twee daarvan (53.1 en 53.2) werden in 1685 verheeld en in 1686 aangekocht door "**den Armen van den Heyligen Geest ende Diaconye respectie alhier**" (dat wil zeggen: de gezamenlijke armbesturen van Oegstgeest). In overleg met het Ambachtsbestuur, en met toestemming

van de Burgemeesters van Leiden als Heren van Oegstgeest, richtten de nieuwe eigenaars één vleugel van het pand in als wees- en armenhuis, terwijl in het andere het rechthuis van het Ambacht werd ondergebracht. Het onderhoud van het geheel kwam voor rekening van het ambachtsbestuur.

Over de gang van zaken in het wees- en armenhuis is weinig bekend. Uiteraard was het "opzicht" over de kinderen en andere bewoners toevertrouwd aan een "binnenvader". De eisen die aan hem werden gesteld, waren dat hij bekwaam was en een belijder van de "gereformeerde religie". Naast de kost en vrij wonen (mogen we aannemen) verdiende hij in zijn ambt een salaris van 20 gulden per kwartaal. De eerste "vader", Harmen van de Velde, heeft het 2½ jaar uitgehouden. In december 1688 werd hij opgevolgd door een "moeder", Catharina Romein. Haar aanstelling werd per 13 april 1690 beëindigd, en het ziet er naar uit dat dat tevens het einde van het weeshuis markeert, daar er geen nieuwe "vader" of "moeder" meer werd aangesteld en de rekeningen van de armmeesters nadien ook geen uitgaven ten behoeve van het weeshuis meer vermelden.

Van Het nieuwe Rechthuis tot Het Oude Raadhuis

Het wees- en armenhuis heeft dus maar kort bestaan. Mogelijk heeft het noordelijke deel nog wel enige tijd onderdak geboden aan behoeftige ouderen, maar uiteindelijk kwam het pand in zijn geheel ter beschikking van het dorpsbestuur, het noordelijke deel met name als huisvesting voor de gemeentebode, later van de veldwachter, en als stalling voor de brandspuit. Meer dan tweehonderd jaar bleef het bestuurscentrum van Oegstgeest hier gevestigd!

Bij de opzet van het Kadaster werd het perceel geregistreerd als "gemeente Oegstgeest en Poelgeest, sectie C, nrs. 70 en 71", met als eigenaar nog steeds "**de gereformeerde armen van Oegstgeest**". Pas in 1869 ging het pand in eigendom over aan de gemeente, die het inwendig meteen grondig verbouwde.

Nadat het gemeentebestuur in 1900 was verhuisd naar het nieuwe gemeentehuis aan het Wilhelminapark, heeft *Het Oude Raadhuis* (nu Wijttenbachweg 27-29) verschillende eigenaars gehad. Door de huidige eigenaars-bewoners, de familie **Wuisman-Sleeboom**, werd het voortreffelijk gerestaureerd. Zij werden hiervoor in 1991 geëerd met de prijs van de Vereniging Oud Oegstgeest.

Het huis *De Son*

De derde woning op het land van Jacob Willeboortsz. (53.3), waarin aanvankelijk ook een herberg was gevestigd, stond lang bekend als het huis *De Son*. Het ging ten onder bij de uitbouw van de buitenplaats *Duinzicht*.

De boerderij van Van Egmont

De volgende woning van het buurtje dat we hier zagen groeien (63), treffen we aan schuin tegenover de Hofdijck. Deze stond er al in 1615, op naam van **de weduwe van Henric Gerritsz.** Zij woonde zelf in "de Morsch". Het boerenbedrijf werd hier uitgeoefend door haar zoon **Pieter Henricxz. van Egmont** (die na het overlijden van zijn moeder de eigenaar werd), en later door diens zoon **Jan Pietersz. van Egmont**. In 1663 was er nog sprake van "een ruym, sterck, weldoortimmert huys ende erve", met een stal en een hooiberg. Een

kleine eeuw later echter, in 1753, werd de "huysmanswooninge met bargin, schuer, stallinge en verdere getimmerte" verkocht aan de eigenaar van het aangrenzende huis *De Son*, en kort daarna kwamen die beide percelen tezamen in handen van prof. **Adrianus van Royen**, de toenmalige bewoner van *Duinzicht*. Samen met *De Son* ging ook deze woning toen op in de buitenplaats.

Op de laatste van onze kavels

In de boerderij die later de naam *Ora et Labora* zou krijgen (Terweeweg 53) woonde in 1615 de familie **Crijn Willemsz. Cortswager**. Deze valt juist buiten ons onderzoeksgebied. Maar een deel van de bijbehorende landerijen (90) vallen er juist binnen. Bij een boedelscheiding in 1622 werd het grootste deel hiervan toebedeeld aan de dochter Trijntgen Crijnsdr. en haar man **Lenert Cornelisz. Verdel**. Dezen woonden toen al op het terrein, in een woning naast haar ouderlijk huis (93.2-A). Na hun dood zou het pand met een klein lapje grond vele malen van eigenaar wisselen. Het stond lange tijd bekend onder de naam *Overwey*. Het huis zelf verdween van de kaart in het midden van de 18e eeuw.

Juist in die tijd lieten de gebroeders **Pieter** en **Daniël Symonsz. Westgeest** op het teelland tussen *Overwey* en *De Son*, tegenover *De Hoogenboom*, een nieuwe woning bouwen (83), die enige generaties lang het eigendom zou zijn van de familie **Van Steijn**, destijds de bewoners van de boerderij *Ora et Labora*.

4

DE BUITENPLAATS DUINZIGT

De baljuw koopt drie huiserven

Herhaaldelijk werd in de vorige hoofdstukken de geschiedenis van een woning aan de Herenweg of de Achterweg afgebroken met de mededeling dat het betrokken perceel door een bepaalde transactie opging in de buitenplaats *Duinzig*. In dit hoofdstuk zullen we al deze transacties bundelen tot een ontstaansgeschiedenis van de buitenplaats, om daarna te zien hoe het verder ging.

Zoals we al zagen, was het de baljuw **Lambertus de Ruyt**, die de grondslag legde voor de buitenplaats. In 1670 aangesteld als schout, werd hij in 1671 eigenaar van de woning waarin vóór hem ook zijn ambtsvoorgangers Anthony van Dortmond en Johan Wijgans hadden gewoond (51). In 1682 breidde hij zijn bezit uit door aankoop van de aangrenzende herberg *Graeff Maurits* (61.1). En toen in 1690 de daar weer naast gelegen boerderij van Jan Willemsz. Trompert (61.2) te koop werd aangeboden, kocht hij ook die erbij. Eén van de drie panden werd gesloopt en de vrijkomende grond werd in een tuin herschapen.

Van Van der Upwich tot Van Royen

Na de dood van Lambertus de Ruyt bleven de drie percelen bijeen. In 1709 kwamen ze in handen van Ds. **Petrus van der Upwich**, wonende te Leiden.

Pieter van der Upwich (ca. 1669–1718) werd in datzelfde jaar ingeschreven als alumnus van de Leidse hogeschool. Hij was toen 40 jaar en "V.D.M." [Verbi Divini Minister = bedienaar van het goddelijke woord, ofwel predikant].

Deze kocht het erachter gelegen teelland van Jacob Knotter (52/62) erbij, dat zich uitstreckte tot aan de Zandsloot. Kort daarna kon hij ook aan de noordzijde zijn bezit nog wat uitbreiden door aankoop van de vroegere herberg *Het Wapen van Oegstgeest*, inmiddels *Het Oude Regthuys* genoemd (41/42). Het daarachter gelegen wei- of hooiland was, zoals bekend, al van de aanvang af bij de erfpacht van het huiserf inbegrepen. Het grondgebied van Van der Upwich besloeg dus na deze aankoop de volle breedte van vier percelen, over de volle diepte van de Herenweg tot aan de Zandsloot.

Na de dood van Van der Upwich in 1718 verkochten zijn erfgenamen dit alles aan **Johannes Wesselius**, hoogleraar in de godgeleerdheid te Leiden.

Johannes Wesselius (1671–1745) was geboren in Emden. Hij studeerde theologie in Groningen en in Leiden. Aan laatstgenoemde universiteit is hij in 1699 gepromoveerd tot doctor in de godgeleerdheid.

Hij werd predikant in Akkrum en Terhorne (1692), St. Jacobiparochie (1694), Pumerend (1700) en Rotterdam (1705), waar hij in 1711 benoemd werd als hoogleraar kerkgeschiedenis en godgeleerdheid aan de Illustere school. In 1712 volgde zijn benoeming tot hoogleraar aan de theologische faculteit te Leiden, waar zijn leeropdracht "godgeleerdheid" in 1738 werd uitgebreid met de "oratoria sacra" of "gewijde welsprekendheid".

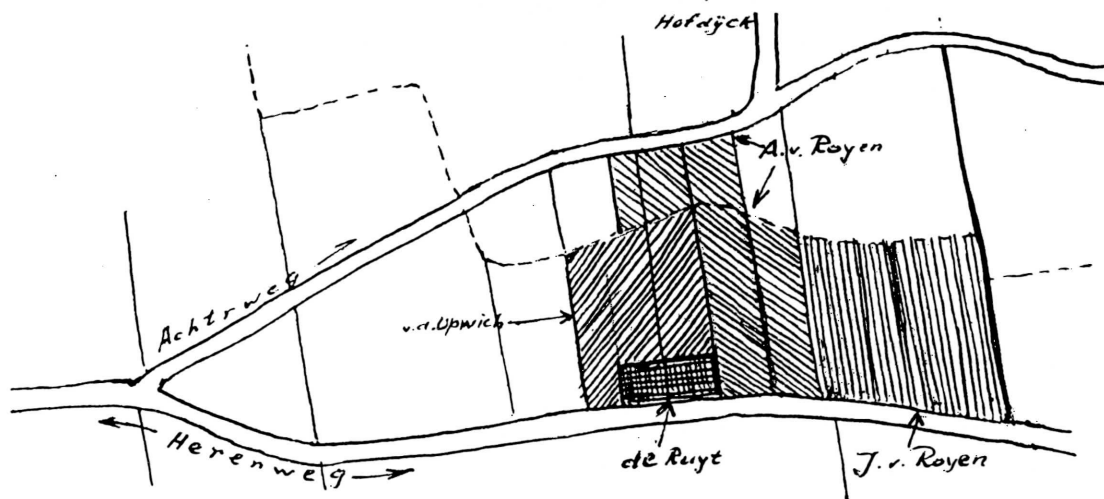
De koop betrof "een hofstede met twee boomgaarden" (de voormalige baljuwswoning, die de kern zou blijven van de buitenplaats), "nog een huis genaamd *Het Oude Regthuys*" en "een koetshuis met een stalling voor vier paarden daarin".

Van professor Wesselius vererfde het bezit aan zijn dochter **Adriana Johanna Wesselius** (1705–1769), die getrouwd was met de hoogleraar in de genees- en kruidkunde **Adrianus van Royen**.

Adrianus van Royen (1704–1779) was een Leidenaar van geboorte. Hij studeerde in Leiden bij Boerhaave en promoveerde in 1728 tot doctor in de medicijnen, waarna hij benoemd werd tot lector in de kruidkunde (1729–1754). Drie jaar later werd hij hoogleraar in de geneeskunde (1732–1775).

Hij trouwde in 1734 met Adriana Johanna Wesselius.

Behalve door zijn werk als kruidkundige genoot hij bekendheid door zijn knappe gedichten in het latijn waarmee hij vele gelegenheden opluisterde.

Afb. 6. De groei van de buitenplaats Duinzigt

Forse uitbreidingen

Professor van Royen kocht zelf de voormalige herberg *De Son* (53.3/63) aan de Achterweg, waarvan het grondgebied grensde aan het erfgoed van zijn vrouw. Zo kreeg de buitenplaats een verbinding met de Achterweg. Ook voegde Van Royen er in 1772 nog een perceel teelland (70/81/82) aan toe, dat alles aan de zuidzijde begrensd.

Van het echtpaar Van Royen-Wesselius vererfde dit alles aan hun zoon Mr. **Jan van Royen**, een regent die tal van hoge ambten bekleedde.

Jan van Royen (1736–1803), Leidenaar van geboorte, studeerde rechten in Leiden, waar hij in 1757 promoveerde. Hij was "veertigraad" van Leiden van 1763–1787 en bekleedde daarnaast tal van andere bestuursfuncties

Jan van Royen zorgde nog voor een laatste uitbreiding van de buitenplaats door aankoop in 1784 van een aangrenzend perceel wei- en teelland (91). De buitenplaats strekte zich langs de Herenweg nu uit van *Het Oude Regthuys* tot aan de grens van de voormalige Ouden Hof, en was bijna 7 ha groot.

Na zijn dood erfde zijn dochter **Cipriana Anna Margaretha van Royen** de buitenplaats. Zij was getrouwd met Mr. **Pieter van Lelyveld Pietersz.**, eveneens een regent, die we al tegenkwamen in het vorige hoofdstuk als eigenaar van twee panden aan het Buurpad (43.1/2-B/C). Na zijn overlijden kwamen, naast de buitenplaats, ook deze huizen en erven in het bezit van zijn weduwe.

Een Engelse landschapstuin

In de tijd dat **Cipriana van Lelyveld-van Roijen** eigenares was van de buitenplaats, liet zij de aaneengeregen landerijen herscheppen in een "wandebos", naar een ontwerp van de beroemde tuinarchitect J.D. Zocher sr., met "koepeltje, schuithuis, broeikassen, goudvischkom, vijvers, slingerbosschen, met Engelsch plantsoen, naar den nieuwsten smaak aangelegd, moezerij en een groot aantal veeldragende vruchtboomen".

Na haar dood lieten haar erfgenamen op 15 november 1828 haar hele (zeer uitgebreide) grondbezit in een groot aantal kavels veilen. De "zeer aangename Buitenplaats, genaamd *Duinzicht*" werd daarbij als één geheel in de verkoop gebracht. Voor de som van 10.000 gulden werd de chirurgijn **Casparus Hendricus Wolff** de nieuwe eigenaar. De metselaar **Jan Dobbe van Bergen** verkreeg de afzonderlijk geveilde huizen en erven die Pieter van Lelyveld destijds aan het Buurpad had gekocht.

Jaspar Hendrik Wolf treffen we ook in het Kadaster aan als de eigenaar van de buitenplaats, kadastraal bekend als "gemeente Oegstgeest en Poelgeest, sectie C, nrs. 72 t/m 78" en omvattende twee huizen, drie boomgaarden, twee tuinen, twee bospercelen, een vijver en een weiland.

Dit weiland (kadastraal nr. 78), dat zich uitstreckte tussen de Herenweg en de voormalige Zandsloot, werd later ook met bos beplant en maakt in onze tijd deel uit van het Bos van Wijckerslooth.

(Het erop aansluitende perceel weiland (kadastraal nr. 81), gelegen tussen de voormalige Zandsloot en de Achterweg, was bij de opzet van het Kadaster eigendom van de weduwe **Cornelia Stijn-van Roon**, eigenares van de aangrenzende boerderij die we nu kennen als *Ora et Labora*. Dit perceel heeft nooit deel uitgemaakt van *Duinzicht*. Een eeuw later werd hierop de woonwijk tussen de Louise de Colignylaan en de Terweeweg gebouwd.)

Een bisschoppelijke residentie

In 1834 liet Mgr. **Cornelius Ludovicus van Wijckerslooth**, Heer van Schalkwijk, titulair bisschop van Curium, zijn oog vallen op het landgoed, om daar zijn residentie te vestigen.

Cornelius Ludovicus baron van Wijckerslooth (1786-1851) werd na zijn opleiding aan het Groot seminarie in Warmond in 1811 tot priester gewijd en in 1816 benoemd als hoogleraar aan het genoemde seminarie. In 1832 benoemde paus Gregorius XVI hem tot bisschop van Curium. In 1833 ontving hij in Münster de bisschopswijding. Curium is de naam van een feitelijk niet meer bestaand bisdom op Cyprus. Mgr. van Wijckerslooth werd dan ook slechts in naam bisschop van dat diocees. In feite was hij bisschop voor Nederland, maar mocht zo niet heten. De Nederlandse rooms-katholieke bisdommen waren sinds de Reformatie immers opgeheven. Wel werd toegestaan dat Mgr. van Wijckerslooth hier ambtshandelingen verrichtte, maar niet als bisschop van een Nederlands bisdom. Als destijds enige r.k. bisschop in Nederland reisde hij rond om priesters te wijden, kerkgebouwen in te zegenen en het sacrament van het vormsel te bedienen. In Oegstgeest was de (persoonlijk zeer bemiddelde) bisschop bekend om zijn milddadigheid, die zich niet beperkte tot de leden van zijn eigen kerk, maar zich over alle behoeftige inwoners uitstreckte. Na zijn dood op 10 november 1851 werd hij bijgezet in een familiegraf in Schalkwijk.

Hij liet in het bos een royale woning bouwen, bekend als "het paleisje". In de eigenlijke hofstede (de voormalige baljuwswoning), die hij *Klein Duynzigt* doopte, stichtte hij een klooster. Hier werkten aanvankelijk twee zusters, die belast waren met de zorg voor weesjes en oude lieden. In 1850 begonnen zij hier een bewaarschool en een naaischool. Het wees- en oudeliedenhuis werd in 1853 overgeplaatst naar "het gesticht *Duinzicht*", dat naast *Klein Duynzigt* werd gebouwd. De hofstede werd daarna weer als vanouds een woonhuis, door de latere bewoner Mr. H.A.J.M. van Woerden *Klein-Curium* genoemd.

Het "Gesticht" en de school groeiden en groeiden naar mate zij van karakter veranderden, slokten op den duur de moestuin en de tuinmanswoning op, om tenslotte een flink deel van de voormalige buitenplaats te beslaan.

Het "paleisje" bestemde Mgr. van Wijckerslooth bij testament voor een op te richten seminarie ten behoeve van de rooms-katholieke missie in de Nederlandse koloniën. Door problemen rond de verwezenlijking van deze laatste wil, bleef de villa echter na de dood van de bisschop lange tijd leeg staan. Dit kwam uiteraard de bouwkundige staat niet ten goede. Na in de Eerste Wereldoorlog nog enige tijd onderdak te hebben geboden aan militairen, moest het pand tenslotte in 1915 wegens bouwvalligheid worden afgebroken. Het park werd in 1948 als *Bos van Wijckerslooth* eigendom van de gemeente Oegstgeest.

5

DE ROL VAN DE TIMMERLIEDEN

Twee lokaties

Op twee lokaties binnen het gebied van ons onderzoek zagen we rond 1650 een opvallende uitbreiding van de bebouwing: acht woningen op het terrein van *De Gheer* en nog eens acht woningen verderop aan de Achterweg, in de omgeving van het Buurpad en op het land van Jacob Willeboortsz. De Achterweg moet hierdoor in die tijd een heel ander aanzien hebben gekregen.

Drie Oegstgeester timmerlieden hebben bij deze uitbreiding van het woningbestand een belangrijke rol gespeeld. Deze timmerlieden werkten niet alleen in opdracht van anderen, maar verwierven ook zelf grond met de bedoeling daarop te bouwen en vervolgens de gebouwde huizen te verkopen. Dit alles uiteraard op de bescheiden schaal van het dorp van toen.

Dit hoofdstuk wil een samenvatting geven van hun rol als "project-ontwikkelaars".

Lokatie: *De Gheer*

We ontmoetten hier twee timmerlieden: **Willem Gerritsz. Nachtigael** (ook genoemd IJselsteyn) en **Joris Corsz. van Egmond**. Zij maakten beiden gebruik van de door Adriaen Louisz. Gael geboden gelegenheid om één of meer percelen bouwgrond in erfpacht te krijgen en te bebouwen.

Erfpacht, bebouwing en verkoop in 1646 (10.1)

Willem Gerritsz. Nachtigael verkreeg het recht van erfpacht van het eerste bouwkevel, in de uiterste punt van *De Gheer* ("een schoon welgelegen erve, seer bequaem om te betimmeren"). De registratie hiervan vond plaats op 12-05-1646. Hij bouwde op dit perceel een huis dat hij verkocht aan Jacob Hendricxz. de Vlieger (overdracht op 15-05 1646).

Erfpacht, verkoop en bebouwing in 1646/49 (11.2)

Ook verkreeg hij het recht van erfpacht van het aangrenzende perceel aan de Herenweg (inschrijving op 31-05-1646), dat hij echter overdroeg aan zijn collega Joris Corsz. van Egmond (inschrijving op dezelfde datum). Deze droeg het perceel drie jaar later onbebouwd weer over aan Willem Cornelisz. van Rijn. Deze liet hier (vermoedelijk door Van Egmond) een huis annex wielmakerij bouwen.

Erfpacht, bebouwing en overdracht in 1646/47 (13.4)

Ook Joris Corsz. van Egmond verkreeg op 31-05-1646 van Adriaen Lourisz. Gael het recht van erfpacht van een "well gelegen erve, seer bequaem om te betimmeren". Dit perceel was gelegen aan de Achterweg. Hij bouwde hier een huis, dat hij niet verkocht maar met een zekere Cornelis Jansz. van Leeuwen ruilde voor een huis elders in het dorp (overdracht 01-06-1647).

Erfpacht, bebouwing en verkoop 1649 (13.2)

Geen registratie kon ik vinden van de uitgifte in erfpacht van het eerste bouw-kavel aan de Achterweg. Dat Willem Gerritsz. deze toch wel verkregen moet hebben, blijkt uit het feit dat hij op 21-07-1649 een hier "nieut gebout huys ende erve" verkocht aan Pieter Cornelisz.

Erfpacht, bebouwing en verkoop in 1650 (13.3)

De eerste erfpachter van het tussen de voorgaande twee percelen gelegen bouw-kavel, Heyndrick Willemsz. van Raephorst, droeg zijn recht over aan de timmerman Joris Corsz. van Egmond. Deze bouwde hier een huis, dat hij vervolgens verkocht aan Gijsbert Jansz. van Wassenaer. De overdracht aan Van Egmond en de verkoop aan Van Wassenaer werden tegelijk geregistreerd op 23-11-1650.

Erfpacht, bebouwing en verkoop 1650/56 (13.6)

Het meest zuidelijke bouw-kavel aan de Achterwegzijde van *De Gheer* werd door de eerste erfpachter, Willem Jacobsz. van Leeuwen, op 23-11-1650 onbebouwd overgedragen aan Joris Corsz. van Egmond. Deze bouwde op dit "ledich erve" een huis, dat hij vervolgens verkocht aan Aerent Dircxz. van Elstgeest. De registratie van deze verkoop vond plaats op 27-05-1656.

Erfpacht, bebouwing, ruil en verkoop in 1652/55 (11.6)

Op het meest zuidelijke bouw-kavel aan de Herenwegzijde, dat hij op 17-04-1652 had verkregen, liet de erfpachter Claes Jansz. Verspeck (tevens erfpachter van het aangrenzende erf) tussen 1652 en 1655 een huis bouwen. Ook dit huis zal wel (zij het in opdracht van Verspeck) door Joris Corsz. zijn gebouwd. Verspeck ruilde het namelijk, nadat het was klaargekomen, met de timmerman voor een ander huis dat deze had gebouwd in de omgeving van het "pennenmakershuisje". Nadat Joris Corsz. eigenaar van het pand was geworden, verkocht hij het aan een Leidse houtkoper, Johannes van Craen. De beide transacties (ruil en verkoop) werden geregistreerd op 15-12-1655.

Naast deze zeven panden waarbij aantoonbaar hetzij Joris Corsz. van Egmond, hetzij Willem Gerritsz. Nachtigael betrokken was, verrees aan de Achterweg nog één huis (13.5), dat tussen 1646 en 1649 in opdracht van de

erfpachter Leendert Corsz. van Viaenen werd gebouwd, maar waarvan niet duidelijk werd welke timmerman hiervoor tekende.

Lokatie: Achterweg/Buurpad

In dit deel van de "Achterbuurt" was vooral timmerman **Jan Gerritsz. Cranenburgh** als bouwer actief. Hij woonde hier ook zelf, in een huis dat hij al in 1636 bij een openbare veiling had gekocht van de weduwe van de Leidse brouwer Jan Deyman (43.3/4). Zijn bouwactiviteiten in deze buurt strekten zich uit over de periode 1647-1651. Daarbij kwamen vijf huizen gereed. Daarnaast kocht en verkocht hij nog een aantal bestaande huizen, waarbij soms sprake kan zijn geweest van renovatie van het oude pand.

Aankoop en verkoop (na renovatie?) in 1640/45 (43.1/2-A)

Deze aankoop betrof een "huysinge" aan de Achterweg, in het zuiden grenzende aan zijn woning. Hij kocht deze uit de failliete boedel van Cornelis Pietersz. Does, toen die vanwege Schout en Schepenen werd verkocht. Het pand stond op erfpachtgrond van de Stad Leiden. De overdracht vond plaats op 20-05-1640.

We mogen aannemen dat het pand (als herberg?) verpacht is geweest.

In 1645 verkocht Jan Gerritsz. het huis "alwaer jegenwoordich *de Stadt Haerlem* uythangt" aan Anthony Donse, die op dat moment nog als "lakenwerker" bekend stond, maar later "herbergier" genoemd zou worden. De overdracht vond plaats op 23-11-1645.

Het aanmerkelijke verschil tussen de verkoopprijs (1050 gulden) en de prijs die de timmerman er zelf voor had betaald (520 gulden), doet vermoeden dat het pand tussen 1641 en 1645 is gerenoveerd (wellicht zelfs geheel herbouwd). Dit komt dan evenwel niet tot uiting in de taxatie van de nieuwbouwpanden voor de verponding (bijlage 3.1), welke in 1651 kan worden geda-teerd. Het betrokken pand is hierin kennelijk niet opgenomen.

Terloops zij hier nog vermeld dat Jan Gerritsz. Cranenburgh van 1642-1645 ook eigenaar was van één van de vele herbergen (21.2) aan de Herenweg.

Aankoop, bebouwing en verkoop in 1647/51 (43.1/2-B)

Tot nog toe had Jan Gerritsz. dus alleen gehandeld in bestaande huizen. In 1647 begon hij (wellicht naar het voorbeeld van zijn eerder genoemde collega's in *De Gheer*) teelland te kopen om dat te bebouwen. Het eerste van deze percelen was gelegen achter *de Stadt Haerlem*, aan het Buurpad. De familie Van Vianen bezat hier een huis op erfpachtgrond (43.1/2-B/C), waarvan zij een hoekje van 25 roeden aan Jan Gerritsz. verkocht. De overdracht vond plaats op 15-10-1647. Aangezien de grond aan de Stad Leiden behoorde, ging het formeel om overdracht van "de pootinge ende plantinge", staande op deze 25 roeden. In feite kocht hij natuurlijk het gebruiksrecht van de grond. Op deze grond bouwde Jan Gerritsz. een huis, zoals blijkt uit de hypotheclatie van een "nieut gebout huys" in 1649.

We mogen aannemen dat hij het om te beginnen verhuurd heeft. Toen hij het later aan Engel van Ballenburgh verkocht, was er een herberg in gevestigd.

Deze verkoop vond plaats bij openbare verkoping. De registratie ervan vond plaats op 12-08-1651.

Bebouwing en verkoop in 1648 (43.4)

Naast het in 1636 door hem gekochte huis waarin hij zelf was gaan wonen (43.3), bouwde Jan Gerritsz. op de bijbehorende grond een tweede huis (43.4). In 1648 verkocht hij de beide panden. De overdracht vond plaats op 20-05-1648.

In dezelfde tijd kocht Jan Gerritsz. van Cathalina Ariensdr. nog een huis op erfpachtgrond aan de Herenweg (31), dat hij vervolgens overdroeg aan Jan Doe. De overdrachten hadden plaats op 13-05-1648 resp. 20-5-1648. Bij de verkoop nam Jan Doe de verplichtingen over die Jan Gerritsz. bij de koop was aangegaan.

Aankoop, bebouwing met 3 huizen en verkoop in 1648/51 (53)

In de zomer van 1648 kocht hij vervolgens van de erfgenamen van Jacob Willeboortsz. hun "teelcroft", grenzend aan de voorgaande verkochte percelen, kennelijk ook weer met de bedoeling deze te bebouwen. De overdracht vond plaats op 24-06-1648.

Al gauw verzezen op deze "teelcroft" drie huizen (53.3, 53.2 en 53.1), die hij verkocht in respectievelijk 1648, 1650 en 1651.

Het eerste, meest zuidelijke, van de genoemde drie huizen (53.3), dat later bekend zou worden als *het Huis De Son*, werd al verkocht terwijl het nog in aanbouw was. Er moesten nog twee bedsteden en een kast in worden getimmerd en ramen en hang- en sluitwerk aangebracht, de vloer moest nog betegeld worden en de dakpannen aangesmeerd. De overdracht had plaats op 29-06-1648, maar de koopsom was al "Meyedage voorleden" [01-05-1648] betaald.

Het overgebleven perceel, waarop inmiddels een tweede huis was verzezen (53.2), gaf Jan Gerritsz. op 17-10-1648 als onderpand voor een lening van vermoedelijk 1000 gulden. Hij verkocht dit huis aan Claesz. Jacobs en Gerrit Cornelisz. De overdracht vond plaats op 22-01-1650. De koopsom bedroeg 450 gulden, met de merkwaardige bepaling dat deze betaald zou moeten worden "soo haest ende wanneer hij eerste comparant [Jan Gerritsz.] zal hebben gedoceert voor St. Jansavont nu eerstcomende binnen Roomen te hebben geweest, alles ter goeder trouwe sonder argelist".

Als laatste van het rijtje van drie panden verkocht Jan Cornelisz. het meest noordelijke (53.1), waarvan de overdracht is gedateerd op 19-08-1651. Het heette "een nieuwe ruyme starcke huysinge". (Later zou hierin het wees- en armenhuis worden gevestigd.) Koper was Willeboort Dammasz. van der Veer.

Samenvatting

Alles bij elkaar bouwden **Willem Gerritsz. Nachtigael** en **Joris Corsz. van Egmond** dus in de periode 1646–1656 in *De Gheer* op aan hen in erfpacht uitgegeven percelen vijf huizen, om die daarna te verkopen. Daarnaast bouwden zij hier vermoedelijk nog twee huizen voor rekening van anderen.

Jan Gerritsz. Cranenburch bouwde in de jaren 1648–1651 op aan hem in erfpacht gegeven of door hem gekochte percelen aan de Achterweg eveneens vijf huizen. Bovendien is het niet onwaarschijnlijk dat hij *De Stadt Haerlem*, in de tijd waarin hij dit pand in eigendom had, heeft gerenoveerd.

Toen in 1651 de nieuwgebouwde of vergrote woningen in Oegstgeest werden getaxeerd voor de verponding (zie bijlage 3.2), waren daarbij zes panden in het gebied van *De Gheer*. Deze waren alle gebouwd door Willem Gerritsz. of door Joris Corsz. Acht van de getaxeerde panden stonden verderop in de Achterbuurt. Daarvan stonden er (voor zover bekend) vijf op naam van Jan Gerritsz. (Van drie is de bouwer niet bekend is, maar wellicht moet die ook onder de genoemden gezocht worden).

Tezamen hebben deze timmerlieden dus een belangrijke rol gespeeld bij de totstandkoming van een nieuwe buurt in Oegstgeest, naast de reeds bestaande buurtschappen als de Kerkbuurt en de Vijfhuizen.